

Ольга Тарасенко

ШКОЛА ІСТОРИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА: МИКОЛА ІВАНОВИЧ КОСТОМАРОВ

У статті розглянуто викладацьку та наукову діяльність видатного українського і російського історика та громадського діяча, одного з керівників Кирило-Мефодіївського товариства, професора Університету Св. Володимира Миколи Івановича Костомарова (1817–1885). Досліджено період його роботи у серпні 1846 — березні 1847 р. Проаналізовано спогади історика про викладачів, студентів, існуючу атмосферу в університеті, роботу в Київській археографічній комісії.

Ключові слова: Костомаров М.І., історична освіта і наука, школа істориків Університету Св. Володимира, «Славянская мифология», Київська археографічна комісія.

Вагомий внесок у формування традицій українського освітянського та наукового простору зробили представники школи істориків Університету Св. Володимира, серед яких одне з найпочесніших місць посідає Микола Іванович Костомаров (1817–1885). Значення його наукової спадщини в розвитку української і російської історіографії величезне. Костомаров був першим ученим Східної Європи, який радикально змінив підхід до роботи історика, поставивши наріжним каменем не опис подій і осіб, а історію народу в його соціокультурній цілісності і єдності найрізноманітніших сфер життя. Тим самим був започаткований народницький напрям історіографії — школа, основна увага якої спрямовувалася на висвітлення історії народних мас як головної рушійної сили суспільного прогресу.

Актуальним залишається вивчення періоду становлення М.І. Костомарова як викладача та науковця у стінах Університету Св. Володимира. Історик випало попрацювати в університеті лише із серпня 1846 р. і до 30 березня 1847 р., до арешту у справі Кирило-Мефодіївського товариства [6]. Але саме цей київський період життя та діяльності, на нашу думку, значною мірою сформував спрямування всього його подальшого життєвого шляху, становлення як громадянина, історика та вченого. Молодий Костомаров був сповнений творчих сил і сподівань, разом із соратниками по Кирило-Мефодіївському товариству мріяв про прекрасне майбутнє для своєї Батьківщини. Водночас саме Університет Св. Володимира, в якому історик розпочав свою викладацьку та наукову діяльність, першим відзначив його заслуги: у 1864 р. М.І. Костомарова було визнано доктором історії.

Окремого дослідження викладацької та наукової діяльності вченого у стінах Університету Св. Володимира протягом серпня 1846 —

березня 1847 р. в історичній літературі на сьогодні немає. Тому завданням статті є аналіз спогадів М.І. Костомарова, які він залишив у своїй автобіографії про викладачів, студентів, атмосферу Університету Св. Володимира, а також розгляд змісту та значення праці «Славянская мифология», яка стала частиною його університетського лекційного курсу, визначення ролі вченого у діяльності Київської археографічної комісії.

До непересічної постаті М.І. Костомарова зверталось не одне покоління істориків. Серед чималої кількості наукової літератури варто виділити статті в ювілейному виданні «Биографического словаря профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884)» [1, 283–297] та у серії «Незабутні постаті» авторського колективу Київського національного університету імені Тараса Шевченка [7, 191–192].

Життєвий поступ та науковий шлях М.І. Костомарова широко відображені у працях Ю.А. Пінчука [12, 13, 14], який започаткував напрямок костомарознавства у вітчизняній історіографії. У 1992 р. до 175-річчя з дня народження вченого Ю.А. Пінчук охарактеризував київський період (1844–1847 рр.) його життя та діяльності в цілому, розповів про кохання, яке залишило глибокий слід у житті історика, адже Миколу Костомарова заарештували саме в той день, коли він мав намір одружитися [13].

Діяльність М.І. Костомарова у Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів — Київській археографічній комісії — вивчав Олег Журба [5]. Викладацьку та наукову діяльність історика в контексті становлення та розвитку історичної освіти та науки в Університеті Св. Володимира у XIX ст. розглядала й автор статті [18, 20, 21].

За спеціально розробленим для Імператорського університету Св. Володимира

тимчасовим статутом 1833 р., історико-філологічне відділення мало спільну кафедру всесвітньої та російської історії і статистики. Але перші два роки після відкриття університету російську історію не викладали, її вивчення планували розпочати на старших курсах — третьому та четвертому [18, 24]. У 1842 р., з прийняттям нового статуту Університету Св. Володимира, було утворено окрему кафедру російської історії, на якій за штатним розписом мав викладати один професор [18, 21; 20, 11].

Розпочав викладання російської історії в Університеті Св. Володимира у 1838 р. Василь Федорович Домбровський [18, 25; 22]. Але восени 1844 р. через хворобу, а потім передчасну смерть В.Ф. Домбровського викладання російської історії в університеті припинилося. Міністр народної освіти запропонував кандидатуру нового викладача — магістра російської історії М.І. Костомарова, але 2 листопада 1844 р. Рада університету її забалотувала. Втім, 31 липня 1845 р. історика було переведено із рівненської гімназії до Києва на посаду старшого вчителя історії у першу Київську гімназію [13, 4].

Промовисту характеристику М.І. Костомарова-вчителя у цей період навів у споминах тодішній гімназист, майбутній видатний український і російський живописець Микола Миколайович Ге: «Николай Иванович Костомаров был самым любимым учителем всех. Не было ни одного ученика, который бы не слушал его рассказов о российской истории. Уроки Николая Ивановича были духовными праздниками. Его уроки все ждали. Такое же впечатление он производил в женском пансионе и потом в университете» [3, 59–60].

У третьому розділі своєї автобіографії М.І. Костомаров поділився спогадами про київський період в Університеті Св. Володимира: «В конце мая [1846 р. — О.Т.] меня известили, что Университет Св. Владимира желает избрать меня в преподаватели русской истории вместо недавно умершего Домбровского, но с тем, чтобы я прочитал в совете пробную лекцию...» [8, 476]. Историк пригадував: «4 июня меня пригласили в заседание совета и предложили мне прочитать лекцию о том, с какого времени следует начинать русскую историю. Я прочитал. <...> лекция моя вышла настолько богата сведениями, сколько и примерами свидетельств, приводимых мною в подлинниках: она произвела самое хорошее впечатление» [8, 476].

Як відзначив попечитель Київського навчального округу О.С. Траскін, пробна лекція М.І. Костомарова переконала у великому обсязі історичних знань лектора, у вірності його поглядів на факти, глибині розуміння та самостійності міркувань, чудовій здібності висловлювати свої думки чітко, послідовно, ясно [13, 6]. Микола

Іванович згадував: «По удалении моем из зала совета произведена была баллотировка, <...> я был принят единогласно и не оказалось ни одного голоса, противного моему избранию. То был один из самых светлых и памятных дней моей жизни. Университетская кафедра давно уже для меня была желанною целью, которой достижения, однако, я не надеялся так скоро» [8, 476]. У другій половині серпня 1846 р. М.І. Костомаров «был приглашен читать вступительную лекцию в университете: «Моя первая лекция прошла как нельзя лучше; слушателей было огромное число, и кроме того ее посетили несколько профессоров университета» [8, 476].

Вчений неодноразово відзначав, що київський період професури був одним із найсвітліших у його житті: «Так началась моя кратковременная профессорская карьера. С тех пор я начал жить в совершенном уединении, погружившись в занятия историею; время мое поглощалось писанием лекций по русской истории, которых надобно было каждую неделю приготовить четыре. Кроме того я иногда принимался за Богдана Хмельницкого, дополняя написанное мною некоторыми источниками, отысканными в университетской библиотеке. Потом я принялся писать “Славянскую мифологию”, что, впрочем, было частью читаемых мною лекций» [8, 476]. Историк вперше на практичних заняттях почав використовувати джерела. Заняття вченого відзначалися ентузіазмом, вмінням залучати студентів до активної праці.

У додатку до звіту університету за 1846–1847 навчальний рік знаходимо звіт Миколи Костомарова за перше півріччя, датований 11 грудня 1846 р.: «После назначения преподавателем русской истории в Императорский университет Св. Владимира только в августе 1846, я исключительно посвятил свои занятия составлению лекций, из которых прочитанные о языческом периоде российской истории будут напечатаны и в начале будущего 1847 выйдут отдельным произведением. Кроме того, я, по поручению Киевской археографической комиссии, готовил к печати летопись Величка, которая относилась к истории Гетманщины, ко времени Богдана Хмельницкого» [18, 26].

У своїй автобіографії М.І. Костомаров відзначав: «В кругу профессорском я вообще мало вращался, будучи сильно поглощен кабинетною деятельностью» [8, 477]. Із повагою згадував вчений про Івана Яковича Нейкірха, професора грецької мови і словесності [1, 476–488]: «Профессор Нейкирх <...> вечно преданный науке, честный человек и чрезвычайно строгий ценитель студентских дарований и успехов. Студенты, занимавшиеся его предметом, очень уважали эту личность» [8, 477]. Згадував Микола Костомаров також Олексія Івановича Ставровського [1, 619–622]: «Профессор всеобщей истории

Ставровский был человек, обладавший большою памятью, но почти не знакомивший своих слушателей с современными способами обработки истории и критикою источников; в его преподавании, как замечали студенты, слышалось что-то семинарское» [8, 477]. Відзначав Ореста Марковича Новицького [1, 489–528]: «Профессор философии Новицкий пользовался между студентами хорошою репутациею знатока своего предмета и способного передавателя сведений» [8, 477]. Є спогади Миколи Костомарова і про Михайла Олександровича Максимовича [1, 379–397]: «Бывший профессор русской словесности М.А. Максимович в то время уже выбыл из университета, но, живя в своем хуторе близ Золотоноши, часто приезжал в Киев, где виделся со мною. Это был человек <...> очень умный и беспристрастный в тех частях, которые были ему хорошо знакомы. Беседы с ним были вообще приятны...» [8, 477]. Про Миколу Дмитровича Іванишева [1, 207–224] Костомаров писав: «В юридическом факультете видное место занимал Іванишев, впрочем, не столько по преподаванию, сколько по издательской своей деятельности, так как он занимался редакциею письменных памятников, которые начала печатать Временная комиссия для разбора актов, учрежденная в Киеве при генерал-губернаторе, которой членом сделан был и я, взявши на себя издание летописей Величка» [8, 478].

Охарактеризував Микола Костомаров і тогочасне студентство: «Студенты по своему настроению резко выделялись в две партии: русскую и польскую. Симптомы национальной враждебности, которые так резко отличали Киевский университет впоследствии, тогда еще были в зародыше или по крайней мере не смели проявляться слишком рельефно при зорком наблюдении генерал-губернатора Д.Г. Бибикова» [8, 478]. Пригадував, що якось «этот генерал-губернатор <...> объявил, что до него дошли слухи о тайных собраниях студентов, держащих обсуждать политические вопросы, и по этому поводу делал угрозы, что если он еще услышит что-либо подобное, то по данному ему от государя праву закроет университет, а виновных разошлет в ссылку» [8, 478]. Генерал-губернатор «шутя советовал студентам вместо политических вопросов заниматься лучше женщинами и кутежами, и что за это он не будет никого преследовать. Эту милую шутку, выраженную, правда сказать, довольно цинически, университетская молодежь приняла вовсе не так сочувственно, как, по-видимому, ожидал оратор; напротив, когда студенты расходились по домам, то я слышал между ними замечания о совершенной непристойности такой выходки из уст начальника края в стенах высшего учебного заведения», — згадував Микола Костомаров [8, 478].

Цікавими думками ділився історик щодо заходів влади стосовно русифікації: «Тогдашнее стремление правительственных элементов к обрусению края произвело то, что поляки не смели себя называть поляками, а называли католиками, что выходило забавно: слово “католики” в Киевском крае теряло свое повсеместное значение вероисповедания и стало означать как бы какую-то национальность; но, отличая себя католиком, поляк, однако, ни за что бы не назвал себя русским, потому что в этом крае и слово “русский”, наоборот, перешло как бы в значение вероисповедания. Этим, собственно, только и ограничивалось тогдашнее обрусение» [8, 478].

Микола Костомаров зазначав: «Поляки все-таки исключительно говорили по-польски и не хотели знать по-русски; приобретаая знание русского языка поневоле в училище, поляк считал как бы нравственною необходимостью поскорее забыть его. Интеллигентный язык во всем крае был исключительно польский, и даже крестьяне поневоле должны были усваивать его. Иначе и быть не могло там, где огромная масса малорусского православного народа оставалась в порабощении у польских панов-католиков и где самый закон империи давал последним столько прав над первыми» [8, 478].

Ділився Микола Костомаров своїми спостереженнями про кращу підготовку польського студентства: «Судя по экзаменам, как вступительным, так и переводным, я имел случай вывести заключение, что поляки вступали в университет с лучшею подготовкою, чем русские, и это зависело уже не от школьного учения, а от первоначального домашнего воспитания. Малорусское юношество, уроженцы левой стороны Днепра, за исключением немногих, одаренных особыми выдающимися талантами, отличались какою-то туповатостью, ленью и апатиею к умственному труду» [8, 479].

Відзначав Микола Костомаров і стосунки між викладачами та студентами: «Между профессорами и студентами также мало было интимного сближения, да и начальство, видимо, не желало его, а поддерживало в профессорах потребность держать себя с начальническим тоном» [8, 479]. Пригадував, що отримав зауваження через дружельно ставлення до студентів: «Были даже примеры, что профессорам делались замечания, что они обращаются запанибрата со студентами, указывалось профессорам, что этим они роняют свое достоинство. Такое замечание получил и я вследствие того, что начал приглашать к себе по вечерам студентов, в которых замечал особую склонность к читаемому мною предмету. Причиною тому был господствующий тогда дух субординации и боязнь возникновения политического вольнодумства, которое, как полагали начальствующие лица, могло явиться в молодежи,

близко познакомившейся с духом и задушевными идеями своих наставников» [8, 479]. У підсумку Микола Костомаров зазначав: «Понятно, что при таком натянутом отношении между профессорами и студентами нельзя было ожидать никакого утешительного влияния наставников на учащихся. Профессор довольствовался тем, что отбарабанил свою лекцию, мало обращая внимания, как легла на душу слушателей эта лекция и что она пробудила в их сердце и уме, а студент считал себя выполнившим свою обязанность тем, что вызубрил записанную им профессорскую лекцию и буквально проговорил ее на экзамене или на репетиции. Таким образом, из этого очерка духа, господствовавшего в университете того времени, даже и при некоторых профессорах, отличавшихся дарованием и преданных науке, не могло возникнуть ничего живого и богатого задатками для будущего» [8, 479].

Етнографічна праця Миколи Костомарова «Славянская мифология» [17] містить частину тих лекцій, які історик читав в Університеті Св. Володимира протягом другої половини 1846 р. Він розглядав етнографію у широкому розумінні необхідним допоміжним джерелом вивчення історії. На його переконання, етнографія виконувала функцію народного самопізнання. Вчений наголошував, що духовні сили народу розвиваються лише від розсудливого та правдивого розуміння свого минулого. У праці «Славянская мифология» вчений дослідив стародавні поетичні уявлення предків слов'ян на природу, їхнє світосприймання та міфологію. Твір складається із трьох частин. У першій на семидесяти сторінках автор розповів про зміст міфології слов'ян, у другій — повідомив про свята слов'ян-язичників, у третій — виклав свої міркування щодо їхнього богослужіння. Володимир Науменко помітив, що, описуючи свята Лада, Купала, Коляду та інші, Микола Костомаров зазначав: слов'яни-язичники попри багатобожство визнавали лише одного бога — батька природи. Вчений надав пояснення тим божествам, які склали міфологічний цикл слов'янських народів (Даждьбог, Сварожич, Радегаст, Свантовіт, Перун, Триглав та ін.). Всі ці божества історик пов'язав із єдиним божеством світла, якому протиставив божество темряви. Саме до цих двох основ світла і темряви він відносив усі міфи [11, XXXV–XLIV].

Як відзначав Павло Попов, «Славянская мифология» була побудована на уривках старовини, які збереглися у народних переказах, легендах, казках, замовляннях, віруваннях, піснях та досліджувалися за писемними пам'ятками. У синтезі цих народних поглядів на «вище ество і природу» Микола Костомаров пов'язав історико-літературний матеріал із фольклорним. Побіжно у творі прослідковано зв'язок обрядової поезії із культом предків та аграрно-виробничим

характером обрядово-календарної поезії. У кожному народному святі, обряді весняно-літнього циклу історик виділяв паралельно чотири значення: релігійне, аграрне, родинне, поминальне. А відомості видатної історичної пам'ятки слов'янства — «Слова о полку Ігоревім» — вважав важливим свідченням міфічних уявлень східних слов'ян про давні віки [15, 38].

У часи Миколи Костомарова проблема реконструкції національної міфології мала велике значення. Існування розвиненої міфології обґрунтовувало повноцінність кожного народу. На думку Миколи Костомарова, слов'янські народи мали вже у язичницький період свого життя досить розвинену систему вищої міфології, значні залишки якої збереглися у пізнішому фольклорі, зокрема українців і росіян. Цю тезу автор науково обґрунтував, окресливши своє завдання як дослідження єдиної системи міфології слов'янських народів, основу якої він бачив у культурі сонця і небесних світил.

Павло Попов зазначав, що для цієї мети Микола Костомаров застосував значний порівняльний матеріал із міфології інших народів світу, користувався працями представників німецької догримівської символічної школи Георга Фрідріха Крейцера (1771–1858), німецької історико-міфологічної школи Карла Отфрида Мюллера (1797–1840), слов'янських вчених Павла Йозефа Шафарика (1795–1861), Яна Коллара (1793–1852), Франтішека Палацького (1798–1876), був обізнаний із поглядами Якова Грімма (1783–1863) на міфологію як на народну творчість [15, 38–43]. Таким чином, наукові пошуки та гіпотези Миколи Костомарова перебували в руслі європейської етнографії й фольклористики кінця XVIII — середини XIX ст. Праця «Славянская мифология» була надрукована старослов'янським кирилівським шрифтом у 1847 р.

Як підкреслював Михайло Яценко, головним у «Славянской мифологии» є доведення (через цілу систему зіставлень з історією давнього Сходу, античною, давньоіндійською, іранською й скандинавською міфологією, ідентифікації різних міфологічних істот у слов'ян — Перун, Сварог, Радегаст, Свантовіт та ін. — як посередників між небом і землею) думки про те, що єдиною верховною силою у слов'ян у різних іпостасях було божество, яке уособлювало світло і сонце (вогонь), якому протистоїть Чорнобог — носій зла та ворог світлоносної основи, життя і добра [25, 18–19]. Зацікавленість Миколи Костомарова слов'янською міфологією відбувалася в атмосфері просвітительського і романтичного зацікавлення народним життям та народною поезією, а сама праця стала важливим етапом дослідження міфології в Україні та Росії.

Тимчасова комісія для розгляду стародавніх актів — Київська археографічна комісія, що

офіційно існувала як урядова установа при канцелярії Київського військового, Подільського і Волинського генерал-губернатора, була одним із найбільших і найавторитетніших центрів виявлення, вивчення та публікації джерел історії України XIV–XVIII ст. на Наддніпрянщині. Київська археографічна комісія консолідувала українських істориків й археографів, в основному вчених Університету Св. Володимира [5; 9; 24].

За дорученням Київської археографічної комісії М.І. Костомаров готував до друку видання наймонументальнішого твору української історикомемуарної прози — літопису Самійла Величка, який разом із літописом Самовидця, літописом Григорія Грабянки та «Історією Русів» утворює комплекс козацької історіографії. Літопис Самійла Величка, написаний українською літературною мовою XVIII ст. з елементами народної мови, є одним з найголовніших та найдостовірніших творів української історіографії другої половини XVI — початку XVIII ст.

У Київській археографічній комісії окрім Миколи Костомарова працювали також кирило-мефодіївці Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко, Опанас Маркович, Іван Посяда, Георгій Андрузький. Готувати до друку видання літопису Самійла Величка Миколі Костомарову допомагав Микола Гулак. У підготовці перекладу джерел української історії з латини вченому допомагали Опанас Маркович, Іван Посяда, Георгій Андрузький [10; 16; 4].

Літопис Самійла Величка був надрукований Київською археографічною комісією у 1848–1864 рр. у чотирьох томах вже після арешту

історика під назвою «Летопись событий в юго-западной России в XVIII веке» за рукописом, який академік Михайло Погодін у 1840 р. придбав на аукціоні у відомого колекціонера, автора «Опыта в древней русской дипломатике» Лаптева. Перший том літопису Самійла Величка був надрукований у 1848 р. під редакцією Миколи Рігельмана, другий — у 1851 р., третій — у 1855 р., четвертий — у 1864 р. 1991 р. літопис Самійла Величка було перевидано [2].

Після арешту М.І. Костомарова через участь у Кирило-Мефодіївському товаристві на вакантну кафедру російської історії Університету Св. Володимира був запрошений Платон Васильович Павлов (1823–1895) [1, 533–537; 19], який працював на ній протягом дванадцяти років, створив свою наукову школу, яскравим представником якої став його учень, згодом професор кафедри російської історії Університету Св. Володимира Іван Васильович Лашнюков (1823–1869) [1, 357–365; 23].

Отже, серед представників школи істориків Університету Св. Володимира Микола Іванович Костомаров займає одне з найпочесніших місць. У стінах Університету розпочалося його становлення як викладача та науковця, було сформовано спрямування подальшого життєвого шляху як громадянина. Молодий Костомаров був сповнений творчих сил і сподівань, разом із соратниками по Кирило-Мефодіївському товариству мріяв про прекрасне майбутнє. Київський період життя М.І. Костомаров вважав одним із найщасливіших моментів свого життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Биографический словарь профессоров и преподавателей Университета Св. Владимира (1834–1884) / составлен и издан под ред. В.С. Иконникова. — К. : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. — 860 с.
2. Величко С.В. Літопис. Т. 1 / пер. з книжної української мови, вст. ст., комент. В.О. Шевчука; відп. ред. О.В. Мишанич. — К. : Дніпро, 1991. — 371 с.; Літопис. Т. 2 / пер. з книжної української мови, комент. В.О. Шевчука; відп. ред. О.В. Мишанич. — К. : Дніпро, 1991. — 642 с.
3. Ге Н. Киевская гимназия в 40-х годах XIX ст. / Н. Ге / Сборник в пользу недостаточных студентов Университета Св. Владимира. — СПб., 1895. — С. 59–60.
4. Гончарук П. Участь кирило-мефодіївців у діяльності Київської тимчасової комісії для розшуку стародавніх актів [Текст] / П. Гончарук // Київська старовина. — 1993. — Ч. 4. — С. 71–77.
5. Журба О.І. Київська археографічна комісія. 1843–1921: нарис історії і діяльності / О.І. Журба. — К. : Наукова думка, 1993. — 186 с.
6. Козачок Я.В. Забуттю не підлягає. Микола Костомаров і Кирило-Мефодіївське товариство / Я.В. Козачок, О.А. Горленко; Національний авіаційний ун-т. — К. : НАУ, 2007. — 80 с.
7. Костомаров Микола Іванович (1817–1885). Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Незабутні постаті / [авт.-упоряд. О. Матвійчук, Н. Струк]. — К. : Світ Успіху, 2005. — С. 191–192.
8. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография / Н.И. Костомаров; сост. и ист.-биограф. очерк В.А. Замлинского. — К. : Лыбидь, 1990. — 736 с. — («Памятники исторической мысли Украины»).

9. Левицкий О.И. Пятидесятилетие Киевской комиссии для разбора древних актов 1843–1893 : историческая записка о ее деятельности / О.И. Левицкий. — К., 1893. — 140 с.
10. Міяковський В. Кирило-мефодіївці в археографічній комісії / В. Міяковський // Ювілейний зб. на пошану акад. М.С. Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. — Т. 1. — К., 1928. — С. 312–323.
11. Науменко В.Н. Н. Костомаров как этнограф / В.Н. Науменко // Киевская старина. — 1885. — № 5. — С. XXXV–XLIV.
12. Пінчук Ю. Вибрані студії з костомаровознавства / Ю.А. Пінчук. — К. : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2012. — 608 с.
13. Пінчук Ю.А. М.І. Костомаров у Києві (1844–1847 рр.) / Ю.А. Пінчук // Український історичний журнал. — 1992. — № 5. — С. 3–15.
14. Пінчук Ю.А. Костомаров Микола Іванович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон–Кю / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. — К. : Наукова думка, 2008. — 568 с. : іл. — Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Kostomarov_M
15. Попов П.Н. Костомаров як фольклорист і етнограф / Павло Попов. — К. : Наукова думка, 1968. — 113 с.
16. Сергієнко Г.Я. Діяльність Т.Г. Шевченка у Київській археографічній комісії (1845–1847 рр.) / Г.Я. Сергієнко // Український історичний журнал. — 1991. — Ч. 3. — С. 43–54.
17. Славянская мифология. Сочинение Николая Костомарова. Извлечение из лекций, читанных в университете Св. Владимира во второй половине 1846 г. / Н. Костомаров. — К., 1847. — 113 с.
18. Тарасенко О. Становлення та розвиток історичної освіти та науки у Київському університеті у 1834–1884 рр. / Ольга Тарасенко. — К. : Логос, 1995. — 276 с.
19. Тарасенко О. Викладацька діяльність П.В. Павлова в Університеті Св. Володимира у середині ХІХ ст. / О. Тарасенко // Література та культура Полісся. — 2007. — № 38. — С. 236–248.
20. Тарасенко О. З історії становлення та розвитку історичної освіти в Київському імператорському університеті Св. Володимира (до 175-річчя від дня заснування) [Електронний ресурс] / О. Тарасенко // Історична думка. — 2010. — № 1 (2). — Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf
21. Тарасенко О.О. Діяльність вчених Університету Св. Володимира в Київській археографічній комісії у 50–80-х роках ХІХ ст. / О.О. Тарасенко / Київ у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: національний та європейський контекст. — К., 2011. — С. 67–72.
22. Тарасенко О. Школа істориків Університету Св. Володимира: штрихи до творчого портрету Василя Федоровича Домбровського / О. Тарасенко // ScienceRise. — 2015. — Т. 7, № 1 (12). — С. 37–41.
23. Тарасенко О. Формування наукових шкіл істориків в Університеті Св. Володимира: Іван Васильович Лашнюков / О. Тарасенко // Київські історичні студії. — 2015. — № 1. — С. 108–114.
24. Торжественное публичное собрание Киевской комиссии для разбора древних актов в день пятидесятилетнего ее юбилея 19 ноября 1893 года. — К., 1893. — 36 с.
25. Яценко М.Т. М.І. Костомаров — фольклорист і літературознавець / М.Т. Яценко // Костомаров М.І. Слов'янська міфологія / упоряд., приміт. І.П. Бетко, А.М. Полотай ; вступна ст. М.Т. Яценка. — К. : Либідь, 1994. — С. 18–19.

REFERENCES

1. Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Universiteta Sv. Vladimira (1834–1884) / sostavlenn i izdan pod. red. V.S. Ikonnikova. — K. : Typ. Un-ta Sv. Vladimira, 1884. — 860 s.
2. Velychko S.V. Litopys. T. 1 / per. z knyzhnoi ukrainskoi movy, vst. statia, koment. V.O. Shevchuka ; vidp. red. O.V. Myshanych. — K. : Dnipro, 1991. — 371 s.; Litopys. T. 2 / per. z knyzhnoi ukrainskoi movy, koment. V.O. Shevchuka ; vidp. red. O.V. Myshanych. — K. : Dnipro, 1991. — 642 s.
3. Ge N. Kiyevskaya gimnaziya v 40-kh godakh XIX st. / N. Ge // Sbornik v polzu nedostatochnykh studentov Universiteta Sv. Vladimira. — SPb., 1895. — S. 59–60.
4. Honcharuk P. Uchast kyrylo-mefodiivtsiv u diialnosti Kyivskoi tymchasovoi komisii dlia rozshuku starodanih aktiv / P. Honcharuk // Kyivska starovyna, 1993. — Ch. 4. — S. 71–77.
5. Zhurba O.I. Kyivska arkheohrafichna komisiia. 1843–1921. Narys istorii i diialnosti / O.I. Zhurba. — K. : Naukova dumka, 1993. — 186 s.
6. Kozachok Ya.V. Zabuttii ne pidliahaie. Mykola Kostomarov i Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo / Ya.V. Kozachok, O.A. Horlenko ; Natsionalnyi aviatsiyni un-t. — K. : NAU, 2007. — 80 s. — Bibliohr.: S. 75–78.

7. Kostomarov Mykola Ivanovych (1817–1885). [Tekst] Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: Nezabutni postati / [avt.-uporyad. O. Matviichuk, N. Struk ; red. kol.: V.V. Skopenko, O.V. Tretiak, L.V. Huberskyi, O.K. Zakusylo, V.I. Andreitsev, V.F. Kolesnyk, V.V. Rizun ta in.]. — K. : Svit Uspikhu, 2005. — S. 191–192.
8. Kostomarov N.I. Istorycheskiye proizvedeniya. Avtobiografiya / N.I. Kostomarov ; sost. i ist.-byogr. ocherk V.A. Zamlinskogo. — K. : Lybid, 1990. — 736 s. — («Pamiatniki istoricheskoy mysli Ukrainy»).
9. Levitskiy O.I. Pyatidesyatiletiey Kiyevskoi komissii dlya razbora drevnikh aktov 1843–1893. Istorycheskaya zapiyska o yeyo deyatelnosti / O.I. Levitskiy. — K., 1893. — 140 s.
10. Miiakovskiy V. Kyrlyo-mefodiivtsi v arkhеоhrafichnii komisii / V. Miiakovskiy // Yuvileinyi zb. na poshanu akad. M.S. Hrushevskoho z nahody shistdesiatoi richnytsi zhyttia ta sorokovykh rokoyv naukovoi diialnosti. — T. 1. — K., 1928. — S. 312–323.
11. Naumenko V.N. N. Kostomarov kak etnograf / V.N. Naumenko // Kiyevskaya starina. — 1885. — № 5. — S. XXXV–XLIV.
12. Pinchuk Yu. Vybrani studii z kostomarovoznavstva / Yu. Pinchuk. — K. : Instytut ukrainskoi arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho, 2012. — 608 s.
13. Pinchuk Yu.A. M.I. Kostomarov u Kyievi (1844–1847 rr.) / Yu.A. Pinchuk // Ukrainskiy istorychnyi zhurnal. — 1992. — № 5. — S. 3–15.
14. Pinchuk Yu.A. Kostomarov Mykola Ivanovych [Elektronnyi resurs] // Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 5: Kon–Kiu / redkol.: V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. — K. : Naukova dumka, 2008. — 568 s. : il. — Rezhym dostupu : http://www.history.org.ua/?termin=Kostomarov_M
15. Popov P.N. Kostomarov yak folkloryst i etnohraf / Pavlo Popov. — K. : Naukova dumka, 1968. — 113 s.
16. Serhiienko H.Ya. Diialnist T.H. Shevchenka u Kyivskii arkhеоhrafichnii komisii (1845–1847 rr.) / H.Ya. Serhiienko // Ukrainskiy istorychnyi zhurnal. — 1991. — Ch. 3. — S. 43–54.
17. Slavianskaia myfolohiia. Sochynenye Nykolaia Kostomarova. Yzvlechenye yz lektsyi, chytannykh v unyversytete Sv. Vladymyra vo vtoroi polovyne 1846 h. [Tekst] / N. Kostomarov. — K., 1847. — 113 s.
18. Tarasenko O. Stanovlennia ta rozvytok istorychnoi osvity ta nauky u Kyivskomu universyteti u 1834–1884 rr. / Olha Tarasenko. — K. : Lohos, 1995. — 276 s.
19. Tarasenko O. Vykladatska diialnist P.V. Pavlova v Universyteti Sv. Volodymyra u seredyni XIX st. / O. Tarasenko // Literatura ta kultura Polissia. — 2007. — № 38. — S. 236–248.
20. Tarasenko O.O. Z istorii stanovlennia ta rozvytku istorychnoi osvity v Kyivskomu imperatorskomu universyteti Sv. Volodymyra (do 175-richchia vid dnia zasnuvannia) [Elektronnyi resurs] / O.O. Tarasenko // Istorychna dumka. — 2010. — № 1 (2). — 59 s. — Rezhym dostupu : http://elibrary.kubg.edu.ua/6385/1/O_Tarasenko_IS.pdf
21. Tarasenko O.O. Diialnist vchenykh Universytetu Sv. Volodymyra v Kyivskii arkhеоhrafichnii komisii u 50–80-kh rokakh XIX st. / O.O. Tarasenko / Kyiv u sotsiokulturnomu prostori XIX–XXI st.: natsionalnyi ta yevropeyskiy kontekst : materialy Vseukr. naukovopraktychnoi konferentsii. — K. : Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2011. — S. 67–72.
22. Tarasenko O. Shkola istorykiv Universytetu Sv. Volodymyra: shtrykhy do tvorchoho portretu Vasyliia Fedorovycha Dombrovskoho / Olha Tarasenko // ScienceRise. — 2015. — T. 7, № 1 (12). — S. 37–41.
23. Tarasenko O. Formuvannia naukovykh shkil istorykiv v Universyteti Sv. Volodymyra: Ivan Vasylovych Lashniukov / O. Tarasenko // Kyivski istorychni studii: zb. nauk. pr. — 2015. — № 1. — C. 108–114.
24. Torzhestvennoye publichnoye sobraniye Kiyevskoi komissii dlya razbora drevnikh aktov v den pyatidesyatiletnego yeyo yubileyu 19 noyabrya 1893 goda. — K., 1893. — 36 s.
25. Yatsenko M.T. M.I. Kostomarov — folkloryst i literaturoznavez / M.T. Yatsenko // Kostomarov M.I. Slovianska mifolohiia / uporiad., prymit. I.P. Betko, A.M. Polotai ; vstupna st. M.T. Yatsenka. — K. : Lybid, 1994. — S. 18–19.

Ольга Тарасенко

ШКОЛА ИСТОРИКОВ УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА: НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ КОСТОМАРОВ

В статье рассмотрена преподавательская и научная деятельность выдающегося украинского и российского историка и общественного деятеля, одного из руководителей Кирилло-Медоидиевского общества, профессора Университета Св. Владимира Николая Ивановича Костомарова (1817–1885). Исследован период его работы в августе 1846 — марте 1847 г. Проанализированы воспоминания историка о преподавателях, студентах, атмосфере в университете, работе в Киевской археографической комиссии.

Ключевые слова: Костомаров Н.И., историческое образование и наука, школа историков Университета Св. Владимира, «Славянская мифология», Киевская археографическая комиссия.

SCHOOL OF HISTORIANS OF ST. VOLODYMYR UNIVERSITY: MYKOLA KOSTOMAROV

The article is honored the personality of famous Ukrainian and Russian historian, scientist, publicist, romantic poet, thinker and public figure, one of the leaders of Cyril and Methodius Society, an archeographer, professor of St. Volodymyr University Mykola Kostomarov (1817–1885). The urgency of the study is to honor Mykola Kostomarov through the researching the period of his formation as a university lecturer and a researcher during his work at St. Volodymyr University. It is considered his activities as a university lecturer and a researcher at St. Volodymyr University from August 1846 till March 1847 during Kyiv period (1844–1847) of his life. There were analyzed Mykola Kostomarov's memories, which he wrote in his autobiography, as valuable sources for the study of Mykola Kostomarov as a university lecturer and a researcher at St. Volodymyr University. He remembered his colleagues and students, described the atmosphere of the University in the whole. It is examined the contents and significance of ethnographic work "Slavyanskaya Mythology", which became a part of the lectures which he taught at St. Volodymyr University during the second half of 1846. It is noted that scientist explored the poetic views of ancestors of ancient Slavs on the nature and their perception of the world and mythology in "Slavyanskaya Mythology". Mykola Kostomarov depicted the contents of Slavs mythology in the first part of the work. He described holidays of the Slavs-pagans in the second part and presented his thoughts the about service of the Slavs-pagans in the third part. It is emphasized that Mykola Kostomarov wrote "Slavyanskaya Mythology" on fragments of antiquity, which were preserved in folk legends, legends, fairy tales, spells, songs, beliefs, and were researched by written sources. According to Mykola Kostomarov, Slavonic peoples already had in the pagan period of their life a well-developed system of higher mythology, considerable remnants of which were preserved in later folklore of Ukrainians and Russians. Mykola Kostomarov scientifically verified this thesis, outlining his task as a research of unified system of mythology of Slavic peoples, the basis of which he had seen in worship of Sun and stars. It is emphasized that Mykola Kostomarov scientific research was in keeping with the European ethnography and folklore of the end of 18th – the middle of 19th centuries. His interest in the Slavic mythology took place in an atmosphere of enlightenment and romantic attention to the folk life and folk poetry. "Slavyanskaya Mythology" became an important step in the study of mythology in Ukraine and Russia. It is emphasized that the significance of Mykola Kostomarov scientific heritage in the development of Ukrainian and Russian historiography is very important. Mykola Kostomarov was the first scientist in the Eastern Europe, who changed the approach to the work of historian drastically. Mykola Kostomarov put the history of people in its social cultural integrity and unity of different spheres of life as the main aim of historian's work, instead of description of events and persons. Thus, Mykola Kostomarov founded a populist direction of historiography — the populist school, the main focus of which was aimed at highlighting the history of the masses as the leading driving force of social progress. It is noted the activity of Mykola Kostomarov in the Kyiv Archeographic Commission in preparation for the publication the Chronicle of Samiylo Velychko, the most monumental Ukrainian historical and memoir prose of XVII–XVIII centuries, which together with Chronicle of Samovydet, Chronicle of Gregory Hrabianka, and "History of Rus" formed a complex of Cossack historiography. It is analyzed memories of Mykola Kostomarov from his autobiography about his colleagues, students, and the existing atmosphere at the University in that time. It is marked that Mykola Kostomarov's scientific achievements were commended by St. Volodymyr University. It recognized him as a doctor of history in 1864 and chosen him as an honorary member in 1884. It is proved that Mykola Ivanovych Kostomarov occupies one of the most honorable places among the representatives of the School of historians of St. Volodymyr University. It is proved that his formation as a university lecturer and a researcher, and the direction of his whole life as a citizen, a historian and a scientist were formed during his work at St. Volodymyr University. Mykola Kostomarov considered himself the Kyiv period of his life and work at St. Volodymyr University as the happiest and brightest moments of his life.

Key words: Mykola Kostomarov, historical education and historical science, School of historians of St. Volodymyr University, memoirs, "Slavic Mythology", Kyiv Archeographic Commission, archeographer.